

April 1992

102183

Litauisk motstandsbevegelse 1944-56:

Den ukjente krigen

Sovjet-troppenes overgrep mot den litauiske sivilbefolkningen tok til med en gang den russisk/tyske fronten forflyttet seg vestover og inn på litauisk område i 1944. Arrestasjoner, henrettelser, plyndring og rasering av litauiske hjem begynte på ny med 2. gangs besettelse av Litauen. Etter å være drevet ut av Litauen i juni 1941 var Den røde Armé tilbake i året 1944.

Ved Johan L. Stang

Nå blir deportasjonene av litauere til Sibir gjenopptatt. Det som skjedde i 1940 og i juni 1941 gjentar seg. Mellom 1945 og 1953 ble det gjennomført åtte store massearrestasjoner med påfølgende deportasjoner til Sibir. Det gjaldt både landbefolkningen og byboerne. Soldat-flokkene og KGB-ansatte ranet også hjemmene under sin virksomhet. Ofte ble medlemmer av familiene som skulle deporteres, drept allerede på dette tidspunkt. Ingen kunne føle seg sikre mot terroren i denne tiden. Frykten for å bli det neste offer for overgrep preget hverdagen.

Mot denne bakgrunnen er det man må vurdere tilslutningen til væpnet motstand. Litauerne organiserte sitt milorg. En rekke faktorer har bidratt til at litauere sluttet seg til partisan-avdelingene:

1. Sovjet-okkupasjonen i 1940 viste at ingen litauere som ønsket en suverén litauisk stat, kunne regne med å få leve i fred for overgrep.
2. Under den tyske okkupasjonen var det bygget opp en sivil motstands-bevegelse, som fremdeles hadde et intakt kontaktnett. Dette kunne tas i bruk umiddelbart.

Hærsoldater fra det moderne litauiske militæret i nye uniformer. Denne troppen er fra avdelingen "Jernulvene".

Foto: Algis Palionis.

3. En vesentlig del av den litauiske befolkning regnet med at statene i vest ville sørge for at Sovjetunionen ville trekke seg ut av de tre baltiske republikkene. I etterhånd kan den forestillingen synes naiv, men den var en realitet for mange den gang.
4. Den litauiske befolkning trengte rett og slett et vern mot de talløse fysiske overgrep fra KGB og Den røde Armé.

5. Dessuten utgjorde de fleste av mennene som rømte til skogs, folk som ønsket å unndra seg tvungen utskrivning til å tjenestegjøre i Den røde Armé. - Det er professor J. Brazaitis som i landflyktighet oppgir disse grunnene.

K. Girnius, en annen litauisk akademiker og emigrant, fremsetter fire årsaker for tilslutning til partisanene:

1. Erfaringene fra den første bolsjevik-okkupasjonen 1939-41 og senere den tyske okkupasjonen.
2. Sovjet-terroren under de første okkupasjonsårene fra 1944.
3. Forventningene om intervensjon fra Vestmaktene og
4. Den litauiske patriotismen.

Det meget store antall anti-sovjetiske partisaner illustrerer at kampen mot den systematiske sovjet-terroren ble viktigere for mange mennesker enn frykten for selv å bli påført skade. Under en konferanse for partisan-ledere i januar 1947 hevdet sjefen for Kestutis partisan-distrikt at milorg var et resultat av det sterke behov for frihet og den dype vemmelse og forakt man hadde for fienden - og at den var en fortsettelse av den hjemmefronten som hadde utviklet seg under den "brune" okkupasjonen (den tyske). Dette var en løytnant Kasperavicius - "Visvydas".

Kampenes første fase

1944-46 er kjent som den første motstandsfasen. Gerilja-gruppene organiserte seg spontant i enheter på opp til 300-400 mann i skogsområdene. Luksa - "Daumantas", den mest kjente blant lederne, har anslått partisanstyrken på denne tiden til omkring 30.000 aktive deltakere. Milorg hadde på dette tidspunktet ingen sentral overkommando. Det var likevel vanlig at lederne for de forskjellige partisandistrikten koordinerte sine aksjoner mot sovjettroppene og KGB. Harde kamper ble i denne tiden utkjempet ved Zemaitkiemis,

Silavotas, Budininkai, Degimai, Palios, Paverkniai, Kalniskis og andre steder.

I mange tilfeller erobret partisanene sovjetiske troppeforlegninger i provinsbyene og holdt dem noen dager mot overmakten. Det gjaldt blant annet Merkinė, Gaure, Veivizanai, Perloja, Endriejavas og andre. Noen ganger ble større byer angrepet, som Kaunas.

For partisanene så det til å begynne med ut som om sovjet-okkupasjonen representerte en overgangsfase. Ved flere anledninger var det mulig å samle større mannskapsstyrker til omfattende militære operasjoner.

Gerilja-avdelingene så på seg selv som en direkte fortsettelse av Republikken Litauens regulære, væpnede styrker. De brukte også de samme uniformer med slike symboler som "Vytis" (ridderen til hest), "Vytis-korset" og "Gediminas-søylene". Den militære ledelsen ble organisert etter de samme retningslinjer som ble benyttet av den regulære litauiske hær.

Regimentet i "Didzioji Kova" partisandistrikt hadde bare omkring 500 aktive milorg-menn i 1945-46, slik B. Trakiman - "Genelis" nå erindrer forholdene. Dette regimentet valgte, som en rekke andre

Artikkelen er en bearbeidet oversettelse av en artikkel skrevet av Sarunas Reikalas, som bygger på litauiske og russiske kilder.

avdelinger, å kjempe konvensjonelt mot Den røde Armé. Det vil si at man benyttet flere større avdelinger i koordinerte operasjoner. Å benytte store, men lett utrustede avdelinger mot de motoriserte og tyngre bestykkede sovjettroppene, var skjebnesvangert.

En av de regionale sjefene og senere øverstkommanderende for partisanene var A. Ramanauskas - "Vanagas" (Hauken). Han innrømmer i sine memoarer at det ikke var mye gerilja-taktikk som ble anvendt i disse første kampene. Derfor kjennetegnes den første perioden av partisan-stridene ikke bare av store slag, men også av store tapstall for de litauiske gerilja-styrkene.

Den militære situasjonen i Litauen alarmerte Moskva sommeren 1945. I september 1945 møttes en rekke KGB-sjefer i Panevezys. Den fryktede KGB-sjefen L. Beria hadde sendt assistenten, general Krugov. Han gav ordre om at større ressurser skulle settes inn fra Den røde Armé for å knuse partisanene og deres støttespillere. Krugov gav også ordre om å danne et agentnettverk i landsbyene for å avsløre motstandsbevegelsen. Han regnet med at geriljaen ville være knekket innen 1947.

Sovjettropper ble nå forlagt i hver eneste by i Litauen. Okkupantene forsøkte deretter å skape det inntrykket at det var brutt ut borgerkrig i landet ved å organisere kriminelle væpnede terroristbander. Disse ble kalt "Folkets forsvarere" - Stribai. Til å begynne med stod disse bandene under KGBs kontroll. I Litauen var det ca. 8.000 Stribai. Stribai kunne ikke gjennomføre regulær kamp mot partisaner, men de ble brukt til å terrorisere dem som støttet motstandsbevegelsen og til overfall og ran av bønder. Det nye agentnettverket som KGB bygget opp stod i direkte kontakt med Stribai.

Forferdelige metoder

Hovedavdelingene som bekjempet partisanavdelingene, var to KGB-divisjoner av de sovjetiske grensestyrkene, Røde Armé-regimenter fra den hviterussiske delrepublikken og fra Kaliningrad-regionen og dessuten lokale KGB-avdelinger. Sovjetledelsen benyttet fallskjermjeger-regimenter kledd i partisanuniformer.

Forferdelige sanksjoner ble satt i verk mot den litauiske partisan-

bevegelsen i begynnelsen av 1946. Likene av drepte partisaner ble brakt til nærmeste by og kastet ut på det sentrale torg eller markeds plass. Der lå likene i ukesvis mens KGB-agenter vokter på reaksjonene til dem som kom forbi. De forsøkte å plukke ut tilhengere eller familie til de drepte ved å studere rekasjonene. Var det noen som reagerte med sjokk eller forferdelse ved å se en drept venn eller et familiemedlem, var vedkommende sikret arrestasjon og det som verre var. Vi har eksempler på at partisaner som ble omringet i skogene, foretrakk å la håndgranaten springe foran ansiktet når de begikk selvmord, slik at deres lik ikke ville bli brukt til offentlig beskuelse.

Kampenes annen fase (1946-49)

Motstands-strategien begynte å forandre seg i 1946. En mer effektiv gerilja-krig tok form. At vestlige land ikke syntes å ville endre sine passive holdninger i de baltiske stater, gav motstandsbevegelsen grunn til å revurdere taktikken i motstandskampen. Man begynte å unngå de store slag med sovjettroppene. I stedet ble det lagt vinn på å utbygge sambandsnett mellom de kjempende avdelinger og man forsøkte å samle alle partisanavdelingene under en felles kommando. - De viktigste kampenhetene ble nå små gerilja-avdelinger som opptrådte uavhengig av hverandre, men holdt god kontakt med andre avdelinger. Avdelingene ble organisert i bataljoner. Bataljonene ble tildelt distrikter og distriktene ble organisert i regioner. Disse dekket samlet hele Republikken Litauens territorium. Parallelt med denne organisasjonen opererte et illegalt kommunikasjonsnett for sivil motstand og reserve-enheter for geriljaen.

Hovedoppgaven for den litauiske milorg-ledelsen i tiden 1946-49 hadde som mål å ta vare på partisanenes militære slagkraft i påvente av at den internasjonale posisjon for de baltiske stater skulle bli endret. På denne tiden hadde Hjemmefronten god kontakt med Vesten og litauiske emigrantkretser ved hjelp av radio og kurértruter over den sovjet-polske grensen. For å sikre rutene ble det ved flere anledninger foretatt storm mot sovjetiske grenseposter. Litauiske partisaner opererte fra den polske side av grensen for å hjelpe

litauere med å passere grensen. - Den mest kjente partisanlederen Luksa - "Daumantas", hadde under kamp krysset den sovjet-polske grense fire ganger.

Felleskommando

Oppbyggingen av felleskommando for milorg ble en vanskelig prosess, delvis på grunn av infiltrasjon av KGB-agenter. Det var også kangel mellom militærorganisasjonen og forskjellige organsisasjoner i den sivile hjemmefronten. Først i januar 1949 lyktes det for partisanleder-kongressen å forene samtlige avdelinger i en felles organisasjon kalt "LLKS" (Den litauiske frihetskamps bevegelse). Dette møtet fant sted mellom Baisogala og Radviliskis. Partisanlederne valgte et militæråd og et presidium. Formannen i dette var bevegelsens øverste sjef. Den første leder ble Montvydas - "Zemaitis". Fra dette tidspunkt stod den litauiske partisanbevegelsen under den samme militære og politiske ledelse.

I tiden 1946-49 var de militære enheter sterke nok til å angripe militære sovjetiske kontrollposter, medlemmer av kommunistregjeringen og deres vaktstyrker, sribai-avdelingene og dessuten kontrollere en stor del av landsbyområdene ved nattetid. Partisanene hadde kontroll over de større veiene i Dzūkija i 1948 og Zemaitija-veien, hovedveien mellom Kaunas og Klaipėda ble holdt under kontroll også på dagtid frem til 1949.

Kampenes tredje fase (1950-52)

I perioden 1950-52 ble det klart for motstandsbevegelsens ledere at mulighetene for fortsatt væpnet kamp ikke lenger var til stede med de posisjoner vestmaktene konsekvent inntok i internasjonal politikk. Hjemmefrontens hovedoppgave ble derfor å forsøke å bevare det illegale organisasjonsapparatet så godt som mulig. Luksa - "Daumantas" ønsket å reorganisere motstandskampen etter disse retningslinjer: De siste milorg-styrkene skulle organiseres som en hard, indre kjerne i hjemmefronten. Hovedoppgaven for de væpnede gruppene skulle være å likvidere de farligste kommunist-ledere. Den litauiske befolkningen skulle i sin alminnelighet konsentrere seg om "sivil

ulydighet", - Daumantas fikk ikke satt planen i effekt. Han ble drept i 1951 av KGB.

Partisanene klarte ikke stanse sovjetiseringen og kollektiviseringen av det litauiske jordbruket fra 1952, men frem til det året hadde de kontroll over store deler av Litauen.

Kampenes fjerde fase (1952-56)

Tiden mellom 1952 og 1956 var full av tragedier og ville kamper mellom partisanene og de overmektige styrkene fra sovjet-arméen og KGB. Den siste leder av LLKS, Ramanauskas - "Vanagas", ble arrestert og henrettet i 1956. Den siste væpnede partisan, kalt "Barzda" ("Skjegget") ble myrdet i sitt skjulested nær Salantai i 1967.

Den litauiske hjemmefrontens innsats antok mange former. Motstands-litteraturen, aviser og diktsamlinger spilte stor rolle for kampviljen hos befolkningen. Denne litterære produksjonen var populær og nådde mange. Partisanene gav også ut et litterært månedsskrift "Prie Rymancio Ruptojelio" ("Ved den stille Kristus"). Noe av bakgrunnen for denne aktiviteten skyldes at mange av de velutdannede i befolkningen sluttet seg til milorg-styrkene i Litauen etter den annen verdenskrig.

De første tiårs-perioden etter krigen er en av de mest tragiske i litauisk historie. Motstandskampen viste imidlertid den vilje som eksisterte i den litauiske befolkning til å hevde sin rett til frihet og eksistens i en selvstendig stat. Kampen den gang har vist andre veien frem til 11. mars 1990 og republikkens gjenfødelse.

Begrep:

Hjemmefronten er brukt som fellesbetegnelse for organisert motstand under den sovjetiske okkupasjon.

Milorg er brukt om organisert militær kamp mot okkupantene.

KGB er benyttet, både om NKVD, KGB og KGB/NKVD-grensestyrkene.

Partisanbevegelse og gerilja er benyttet til å beskrive det samme fenomen.